

vidika, čeprav so imeli tudi negativne posledice na drugih področjih družbenega življenja.« (str. 165) Taksativno je naštel gospodarske učinke po posameznih industrijskih panogah. Med negativnimi posledicami enostransko vodene gospodarske politike pa je naštel neupoštevanje dejavnikov industrializacije (surovine, energija, prometne zveze in delovna sila), vgrajevanje starih, že iztrošenih strojev. Med negativne učinke šteje tudi posledice na družbenem področju – »nekakšno proletarizacijo« (ne omenja deagrarizacije) in vse kar je prehiter prihod v mesta in industrijska središča velikega števila prebivalstva povzročil. Omenja tudi padec življenskega standarda prebivalstva glede na predvojni. Kljub vsemu pa na koncu meni, »da se je slovensko gospodarstvo skupaj z jugoslovanskim začelo hitreje razvijati in da je Slovenija obdržala položaj gospodarsko privilegirane in najrazvitejše republike.« (str.171)

Na koncu je kratko predstavil še vire in literaturo in navedel res številne zakonske predpise s področja industrije. Za lažjo uporabo svojega dela je navedel še okrajšave nazivov industrijskih podjetij in pa numerično razdelitev industrijskih panog, kar v knjigi uporablja namesto navedbe panoge.

Prinčičevo delo pomeni zaradi obilice podatkov o industrializaciji v Sloveniji v prvem desetletju razvoja socializma v Sloveniji dobrodošel prispevek k podobi tega danes večkrat nerazumljenega obdobja. Predvsem pa pokaže na mesto Slovenije, ki ji je bilo na gospodarskem področju dodeljeno v Jugoslaviji, pri čemer je potrebno opozoriti, da je naslov na ščitnem ovitku predvsem »vaba« za potencialne bralce, zlasti tiste s »patriotičnim« namenom. Vsaj v podnaslovu bi bilo potrebno povedati, da gre v resnici za oris industrializacije v desetletju po koncu druge svetovne vojne.

Zdenko Čepič

B o ž o R e p e: *»Liberalizem« v Sloveniji*. Borec XLIV, Ljubljana 1992, št. 9–10, str. 673–949 (279 strani).

Lanskoletna dvojna številka revije Borec je izšla kot tematska z zgornjim naslovom. Je nekoliko predelana doktorska disertacija Boža Repeta iz leta 1991. Na 279 straneh obravnava: opozicijska in alternativna gibanja pri nas od 1945 do začetka 60-ih let; politični program slovenskega »liberalizma«; njegovo ekonomsko zasnovo; glavne značilnosti obdobja »liberalizma«; čas 1964/67 – dobo političnega sproščanja in iskanja novih poti; prelomno leto 1968; cestno afero; konec »liberalnega« obdobja in primerja obdobje v Sloveniji z gibanji drugod po Jugoslaviji. Težišče knjige je na poglavjih o cestni aferi in zatonu »liberalnega« obdobja.

Najprej o terminološkem vprašanju, ker se nanaša na jedro knjige. Avtor piše liberalizem v navednicah. To utemeljuje na začetku 2. poglavja, češ da je bil (obravnavani) liberalizem izrazito notranjepartijsko gibanje, ki se je sicer izražalo s poskusom kritične drže do veljavne ureditve in ideologije, vendar je samo vseskozi pristajalo na model socialističnega samoupravljanja in monopolno vlogo partije. Avtor sicer opozarja, da »partijski« in »klasični« liberalizem nimata nobene medsebojne zveze.

Številni zgodovinarji in (drugi) družboslovci s takšno terminološko rešitvijo ne soglašajo. Nekateri sodijo, da je šlo zgolj za partijsko nedisciplino. Se je moč strinjati s tako kategorično razlago? Drži pa, da tim. liberalizem v partiji s svojimi drobnimi za-rezami ni segel na področje očitnih konceptijskih razlik. Na to opozarja tudi avtor. Res je bil pri terminološkem vprašanju v zagati, očitno pa je z bolj ali manj jasnimi opozorili na dejanske razlike v glavnem sprejel tedanjo politično-aktivistično in de-loma žurnalistično poimenovanje pojava.

Deloma ima avtor prav, da je pri sočasni definiciji šlo za mehanično preslikavo Djilasovih poskusov iz prve polovice 50-ih let, da bi liberaliziral jugoslovanske raz-mere. Toda ali bi bilo ob nespremenjeni ključni postavki družbenega reda, to je vodilni in ekskluzivni vlogi ZK, sploh mogoče kakorkoli liberalizirati jugoslovanske družbene razmere? Odgovor je verjetno ne!

Tehten dokaz za trditev je poznejša izkušnja. Po ustavni reformi v času 1968/74 je Jugoslavija ustavnopravno postala takorekoč konfederacija republik in avtonomnih pokrajin. A te svojega formalno zelo avtonomnega položaja v resnici niso mogle ude-janiti vse do razpada ZKJ, ki je (skupaj z drugo vse izrazitejšo unitaristično-centrali-stično silo države - JLA) ostajala odločujoča vsedržavna institucija. Spričo notranje-partijske discipline (»demokratični« centralizem) so se ob njej razbila vsa avtono-mistična prizadevanja.

Opozoriti velja na pomemben vidik, ki je botroval obravnavanemu pojavu. Repe pravzaprav pregledno in s solidno zgodovinopisno tehniko oriše njegovo predzgodovino in okvir. Opozori na dileme, ki so v poznejših letih spremljale omejene in v praksi komajda opazne poskuse, narediti jugoslovanski »socializem« bolj človeški ka-kor je bil vzorčen sovjetski. Ni pa dvoma, da so ta »eksperimentalna« nihanja ključne arhitekture socialističnega reda v Jugoslaviji begala. V času velikih - zlasti Titovih - omahovanj v začetku 60-ih let so bolj odločni politiki jugoslovanskemu modelu vdih-nili zelo trde državopartijske in centralistične poteze. Ker so ogrožale samoupravlja-nje in (deklarirano) nacionalno enakopravnost kot paradna konja jugoslovanskega modela, so bile nujne gospodarske in politične omilitve. Seveda pa so jih daljnovidnej-ši politiki, ki so slutili pomen liberalizacije življenja že z vidika našega okostenelega zaostajanja za dinamičnim svetom, razumeli preveč dobesedno. Ni nepomembno, da so v tistem položaju videli svojo priložnost tudi »nacionalisti«, katerih težnje po več-jem avtonomizmu sicer ni težko razumeti.

V očeh »veteranov revolucije« so si bili »zdravi« liberali in »nacionalisti« podobni vsaj v eni točki: implicitno so oboji postavljali pod vprašaj vodilno in vseobvladujočo vlogo ZK. Zato je bilo potrebno oboje onemogočiti. Ker sistem demokratičnih poti ni ne poznal in ne potreboval, je bila pot politične odstranitve samoumevna. Vendar je bilo potrebno odstranitev utemeljiti. To pa je »povzročilo«, da so liberalci postali po-membnejši (beri - nevarnejši) kot so bili v resnici.

V tem je bistvo: Ni šlo zgolj za nedisciplino, saj so bile spremembe takorekoč na-rekovane, vendar pa je bil nesporazum v tem, da ni bila določena njihova zgornja me-ja. In tudi ni šlo za pravi liberalizem, saj se je vse odvijalo v mejah veljavne koncepci-je, bi pa vsekakor privedlo do spremembe razmerja politične moči in do spremembe

odnosov v zvezni državi, ki bi jo tako vodeča politična sila bistveno težje obvladovala. V zablodi sta bili obe strani v konfliktu. Le da je ena slutila znake časa, druga pa niti tega ne. Pristajala je le na takšne »spremembe«, ki so obnavljale njeno moč. V končni fazi je šlo zgolj za spopad naprednejše struje s konzervativno. Kaj vse je botrovalo temu, da smo bili obsojeni na čakanje biološkega praznjenja moči konzervativne struje?

Tako je zgodba o partijskem liberalizmu v resnici le zgodba o odkriti fazi nenehne spopadanja naprednejše in konzervativne struje, ko celo prva ni ne znala in ne mogla prestopiti praga med demokratičnim in totalitarnim družbenim sistemom. In ni odkritje, da se ta spopad ves čas odvija - ne samo v znotrajstrankarskem in znotrajdržavnem, marveč tudi v globalnem svetovnem življenju. Torej ni to nobena posebna in v ničemer presenetljiva zgodba, je le specifičen izraz posebnih prilik v Sloveniji in v Jugoslaviji. Zato je dobro, da v Repetovi knjigi spoznamo tudi njene vsaj grobe obrise drugod po Jugoslaviji. Drugo je seveda vprašanje, če sta slovenski in jugoslovanski del zgodbe vsaj v minimalnem ravnovesju z vidika dejanskega toka stvari. Brez večjih raziskav na to vprašanje ne bo mogoče odgovoriti.

Prav zavoljo slabe raziskanosti in torej šibkega strokovnega poznavanja tematike eni mislijo, da je Repe imel težko delo, drugi spet, da mu je to pravzaprav olajševalo promocijo izdelka, ker da je sam o stvari vedel največ. Naj bo tako ali drugače, priznati je treba, da je s pohvalno vztrajnostjo predelal veliko arhivskega gradiva, za katerega je značilen visok odstotek jalovine in pogosto majhna sporočilna vrednost. Velikokrat namreč govori le o površinskih plasteh tudi dramatičnega družbenega dogajanja, bistvene stvari pa ostajajo očem z vidika dokumentov skrite. Vendar ga brez pregledovanja ni moč označiti za takšnega in ga kratkomalo zaobiti. Bistvo je potrebno izluščiti s soočanjem dejstev, poznavanjem širšega okvira in logičnim sklepanjem.

Podobna težava je z literaturo, ki govori le fragmentarno. Le malo je relevantne strokovne, veliko pa politično in ideološko ter žurnalistično obarvane.

Spomnimo še na pripombe nekaterih akterjev dogajanja, da je avtor pri svojem sklepanju prevečkrat podlegal sodobni miselni in vrednostni optiki, ki vse prejšnje neobjektivno sodi - tudi z razumljivo ambicijo, bolj utemeljiti sedanje, novo. K temu velja pripomniti naslednje: nobeno tovrstno delo ni nastalo brez znamenja časa svojega rojevanja.

Škoda bi bilo misliti, da se Repeta ta sapa ni dotaknila. Toda njegovo delo je treba odkrito pozdraviti. Najpomembnejše se mi zdi, da je sploh napisano, saj govori o pomembnih prizadevanjih, čeravno so rodila pičle sadove in jih je moč šteti predvsem za izgubljeno priložnost. Delo opozarja na dolgoletne korenine slovenskih teženj po bolj elastičnem ustroju jugoslovanske družbe in na usodno zvezanost Slovenije s preveč nenaravnim državnim organizmom prek monopolne politične organizacije, ki je dala prednost revolucionarni viziji (pravzaprav iluziji) pred naravnimi narodovimi težnjami in tako zašla na pot, iz katere sama ni znala, drugim pa ni pustila iskati boljše.

Tako je Repe kljub »začetništvu« (ki pa je lahko tudi odlika) pravzaprav solidno, pa vendarle šele načel veliko in zapleteno znanstvenoraziskovalno in nujno tudi znanstveno-teoretično temo, ki nepreklicno prestopa v polje zgodovine in zgodovinopisja.

Martin Ivanič

J a n e z J a n š a: *Premiki. Nastajanje in obramba slovenske države 1988-1992.* Mladinska knjiga Ljubljana 1992, 364 strani.

Ko je pričujoča knjiga, kot prvo pravo memoarsko delo o najnovejši slovenski vojni, izšla, smo beležili ravno prvo obletnico osamosvojitve. Prav to dokazuje, da se čas vrti vedno hitreje in je boj za medijsko prisotnost vedno ostrejši. Avtorjeve ambicije seveda niso bile le napisati delo, v katerem bo izpovedal lastno videnje dramatičnih in uspešnih časov najnovejše slovenske zgodovine. Na to kaže že njen podnaslov, še bolj pa seveda vsebina sama, saj je avtor zgodbo potegnil do takorekoč nekaj tednov pred izidom, prav tako pa Janša ni zgolj eden najvišjih državnih funkcionarjev, pač pa je prav tako dejaven tudi v političnem, strankarskem življenju. Zato niti ne čudi, da je knjiga dvignila veliko prahu med politiki prizadetih strani, vendar pa to ne še pojasni vse njene knjigotrške uspešnosti. Medtem so se razvnete politične strasti v zvezi s knjigo razcvetele in v glavnem tudi izživele, nekaj vprašanj, ki so jih polemike sprožile, pa seveda ima relevanco. Strogo vzeto je vse, kar je bilo mogoče o politični plati tega spominskega pisanja povedati, bilo tudi povedano. Tudi zato se ukvarjam le z njeno zgodovinopisno vrednostjo.

Knjiga je razdeljena v 15 poglavij, v katerih je avtor obdelal svojo življenjsko pot v najdinamičnejšem obdobju, ko je v nekaj letih prešel pot od publicista do enega najvplivnejših politikov in ministra za obrambo.

Prvi del - dve poglavji - govori o aretaciji in poti reševanja družbene napetosti, ki je po aretacijah in med sojenjem nastala, predvsem z osebne perspektive ene od žrtev. Pripovedovanje Janša začne z dnem aretacije, nato pojasnjuje na podlagi poznejšega poznavanja (izsledki Odbora za varstvo človekovih pravic in skupščinske komisije) genezo aretacije in procesa, eno poglavje pa je namenjeno delovanju odbora za varstvo človekovih pravic, ki je prerasel v prvo vzporedno in nasprotno politično strukturo ob ZKS.

Drugi del, ki obsega 7 poglavij, govori o delu na obrambnem področju v Demosovi vladi od prevzema oblasti do tedaj, ko je plebiscit nakazal radikalno varianto slovenske osamosvojitve, za katero je bilo potrebno začeti graditi tudi od Jugoslovanske ljudske armade (JLA) oddvojeno vojaško silo. Najbolj poveden in nov je tu prikaz nastajanja sprva ilegalne in nato legalizirane Manevrske strukture Narodne zaščite, ki je nastala kot odgovor na odvzem orožja večini enot Teritorialne obrambe. K temu je mogoče pripomniti, da je država, v kateri je potrebno (in mogoče) organizirati vzporedne vojaške sile, že močno v razsulu in je morala propasti - ne da bi pozabili na sicer mnogo globjo podlago dezintegracije večnacionalne Jugoslavije. Sledi nekaj zelo